

Agnieszka Reszka

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Wydział Filologiczno-Historyczny

Recepcja prozy Herty Müller w Polsce

(streszczenie)

Celem rozprawy jest zbadanie odbioru twórczość niemieckiej noblistki – Herty Müller – w naszym kraju. Ze względu na dominującą rolę utworów prozatorskich (poza mniej licznymi utworami lirycznymi – przede wszystkim zbiorami kolaży) oraz ograniczony dostęp polskiego czytelnika do tekstów lirycznych (niewielka ich część została przetłumaczona na język polski) dysertacja skupia się przede wszystkim na recepcji prozy noblistki.

Herta Müller jest określana często mianem rumuńsko-niemieckiej pisarki. Urodziła się w 1953 roku w Nitzkydorf w Rumunii, w rejonie Banatu, w którym – poza Siedmiogrodem – znajdowało się duże skupisko mniejszości niemieckiej, zamieszkującej te tereny od XVIII wieku. Po nasileniu represji rumuńskiej tajnej służby Securitate w 1987 roku pisarka wraz z mężem i matką wyjechała do Republiki Federalnej Niemiec. Uznanie niemieckiej krytyki literackiej przyniósł jej tom opowiadań *Niederungen* (polskie wydanie *Niziny*), który w 1984 roku ukazał się w Berlinie Zachodnim (opublikowany w ocenzurowanej wersji po raz pierwszy w 1982 roku w Bukareszcie). Herta Müller jest autorką powieści, zbiorów opowiadań, esejów oraz wykładów poruszających tematykę związaną z problemem wyobcowania, ograniczenia praw jednostki oraz prześladowania w systemach totalitarnych. Pisarka otrzymała wiele niemieckich i międzynarodowych nagród literackich, między innymi Heinrich-von-Kleist-Preis (1994), Prix Aristeion (1995), International IMPAC Dublin Literary Award (1998), Franz-Kafka-Literaturpreis (1999), Bundesverdienstkreuz (2010), Hannelore-Greve-Literaturpreis (2014) oraz Heinrich-Böll-Preis (2015). W roku 2009 przyznano jej Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury.

Kwestia recepcji utworów Herty Müller jest związane z popularyzacją jej twórczości. Działania służące temu celowi – przejawiające się między innymi w translacji książek noblistki na języki ojczyste w poszczególnych państwach, jak również organizowanie jej wizyt, spotkań autorskich oraz wystaw tematycznych prezentujących jej życie i twórczość –

są zadaniami realizowanymi przez instytucje kulturalne (przede wszystkim Instytut Goethego), wydawnictwa, biura festiwalowe oraz sporadycznie przez lokalne władze samorządowe. Przyznanie pisarce literackiej Nagrody Nobla w istotny sposób wpłynęło na wzrost zainteresowania jej twórczością. Wśród państw, w których pojawiło się najwięcej przekładów jej utworów, znalazła się Polska. Książki noblistki ukazują się u nas od roku 2003 (niektóre z nich doczekały się już drugiego wydania), ich publikacją zajmuje się przede wszystkim Wydawnictwo Czarne oraz Biuro Literackie i Korporacja Ha!art (w dwóch ostatnich oficynach wydano pojedyncze tytuły).

Mimo zainteresowania prozą Herty Müller zarówno czytelników, jak również krytyków literackich i przedstawicieli polskiej kultury i sztuki, nie powstały jeszcze w naszym kraju opracowania monograficzne na temat jej twórczości. Celem dysertacji jest przedstawienie najważniejszych zagadnień związanych z kwestią recepcji utworów noblistki w Polsce oraz wskazanie charakterystycznych cech jej prozy, które przyciągają uwagę naszych odbiorców. Zasadniczym problemem badawczym i hipotezą, jaką stawia rozprawa, jest udowodnienie, że twórczość Herty Müller ma charakter uniwersalny, nie jest ograniczona terytorialnie i kulturowo tylko do Niemiec i Rumunii. Wnioski wynikające z przeprowadzonych analiz materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu wskazują, że mimo jeszcze niedostatecznego i dosyć powierzchownego zainteresowania polskich literaturoznawców twórczością Herty Müller, jej książki cieszą się w naszym kraju zainteresowaniem czytelników. W artykułach, recenzjach, programach radiowych i telewizyjnych, a także materiałach zamieszczonych w Internecie zwraca się uwagę na bliską polskiemu odbiorcy problematykę utworów pisarki. Wśród najczęściej wymienianych motywów oraz charakterystycznych cech prozy noblistki pojawiają się między innymi: krytyka systemów totalitarnych, obrona wartości humanistycznych, problematyka kulturowa i płciowa, nowatorstwo stylu pisania oraz wielokulturowości autorki.

Zgodnie z przedstawioną tematyką oraz analizowanymi materiałami dysertacja ma układ problemowy. Praca składa się – poza wstępem i podsumowaniem – z siedmiu rozdziałów. Pierwszy z nich prezentuje istniejącą literaturę przedmiotu oraz uzasadnia wybór zastosowanych metod. Rozdział drugi przedstawia procesy historyczne, które zaszły w XX wieku, wpływ czynników zewnętrznych na twórczość Herty Müller, a także geopolityczne uwarunkowania interpretacji jej prozy. Działania mające na celu promowanie twórczości pisarki w Polsce oraz problemy związane z translacją jej utworów są głównym zagadnieniem, na którym koncentruje się rozdział trzeci pracy. W kolejnym – czwartym – rozdziale dysertacji szczegółowej analizie poddano styl pisania oraz charakterystyczne dla noblistki

cechy utworów, które wpływają na zainteresowanie czytelników, a także opinie krytyków literackich. Dla polskiego odbiorcy ważną rolę w ocenie twórczości pisarki odgrywa innowacyjny, nowatorski przekaz, forma postrzegania rzeczywistości i kreowania obrazów literackich, zainteresowanie budzi również zakres tematyczny oraz odwołanie się do własnych przeżyć przez włączenie w treść tekstu motywów autobiograficznych. W rozdziale piątym w sposób komparatystyczny przedstawione zostały różne aspekty postrzegania wybranych problemów przez Hertę Müller oraz polskich autorów, którzy zostali wskazani przez nią lub recenzentów jej utworów, a także tych, którzy wydają się być bliscy tematycznie jej twórczości (Hanna Krall, Gustaw Herling-Grudziński, Wiesław Myśliwski, Andrzej Stasiuk, Wisława Szymborska, Czesław Miłosz, Zbigniew Herbert). Recepcji w mediach, czyli analizie artykułów prasowych, recenzji zamieszczonych w czasopiśmie literackich, informacji dostępnych w Internecie, a także przedstawieniu głównych wątków audycji radiowych oraz programów telewizyjnych poświęcono rozdział szósty pracy. Inspiracje prozą noblistki – widoczne u Małgorzaty Rejmer, Michała Witkowskiego, Angeliki Kuźniak oraz polskich reżyserów teatralnych i filmowych – są tematem rozdziału siódmego dysertacji.

W pracy zastosowano metodę krytycznoliteracką analizy tekstów literatury podmiotu, przedstawione zostały również istniejące monografie, opracowania oraz artykuły na temat noblistki (także w języku niemieckim i angielskim). Ze względu na szeroki zakres problemowy i tematyczny twórczości pisarki uwzględniono kontekst kulturowy jej utworów. Porównanie z wybranymi polskimi pisarzami i poetami wymagało zastosowania metody komparatystycznej, która umożliwiła pokazanie wspólnych cech i motywów, jak również różnic w tekstach badanych autorów.

Aguienta Renua